

Målnummer: T4062-09**Avdelning:** 2**Domsnummer:****Avgörandedatum:** 2011-09-23

Rubrik: Sedan en näringsidkare utfört en tandvårdstjänst har konsumenten och näringsidkaren kommit överens om att tjänsten skulle göras om. Frågor bl.a. om tillämpligheten av näringsidkarens allmänna villkor och om betydelsen för betalningsskyldighetens inträde av överenskommelsen om att tjänsten skulle göras om.

Lagrum: 1 § och 41 § konsumenttjänstlagen (1985:716)

Rättsfall:

- NJA 1973 s. 674
- NJA 1978 s. 432
- NJA 1979 s. 401
- NJA 1981 s. 323

REFERAT

Södertörns tingsrätt

Karolinska Institutet förde vid Södertörns tingsrätt den talan mot B.Å. som framgår av tingsrättens dom.

Tingsrätten (tingsnotarien Nina Norberg) anförde följande i dom den 26 september 2009.

Yrkanden m.m.

Målet inleddes genom att Karolinska Institutet ansökte om betalningsföreläggande mot B.Å. Sedan B.Å. bestridit bifall till framställda yrkanden överlämnades målet på Karolinska Institutets begäran till tingsrätten.

Karolinska Institutet har i tingsrätten yrkat att B.Å. skall förpliktas att till bolaget betala ett kapitalbelopp om 8 407 kr jämte ränta - - -.

B.Å. har bestridit käromålet. Han har vitsordat de yrkade beloppen som skäliga i och för sig.

Karolinska Institutet har angivit och utvecklat grunden för sin talan enligt följande. B.Å. har mottagit avgiftsbelagd vård för vilken han fakturerats enligt gällande prislista. För arbetena gäller en garanti, som emellertid förutsätter att den ursprungliga betalningen har erlagts. B.Å. genomgick under mars 2007 vid Karolinska Institutets institution för odontologi en behandling, som bland annat innebar att en bro monterades i underkäken. För arbetena fakturerades han den 30 mars 2007 med sista betalningsdag den 28 april 2007. Före förfallodagen överenskom parterna om en avbetalningsplan. I början av april 2007 meddelade B.Å. att bron satt dåligt och att en temporär ersättning hade släppts. En tillfällig lagning gjordes den 4 april 2007. B.Å. upplystes om att det var fråga om en temporär cementering liksom att bron måste göras om. Karolinska Institutet beslutade att remittera B.Å. till en specialisttandläkare för att han skulle få en ny bro utan kostnad upp till tidigare erlagt belopp. Den 17 april 2007 hade B.Å. åter kontakt med odontologiska institutionen och uppmanades att höra av sig på nytt när bron lossnade för att då erhålla en ny bro på garantin. För att garantin skulle gälla förutsattes dock att fakturan var betald.

B.Å. har angivit och utvecklat grunden för sitt bestridande enligt följande. Den 1 januari 2007 fick han akut tandvärk. Han sökte vård på Tandläkarhögskolans akutmottagning och där drog man ut den värkande tanden. Efter det var det nödvändigt med en efterföljande behandling, där en bro skulle monteras i underkäken. Han godkände och genomgick behandlingen under våren 2007.

Behandlingen utfördes dock på ett felaktigt sätt och behöver göras om. Bron var felaktigt konstruerad redan från början och fyller inte någon funktion. Han är villig att betala det yrkade beloppet när behandlingen är riktigt utförd. Det föreligger ingen överenskommelse mellan parterna som innebär att betalning för den ursprungliga behandlingen måste erläggas innan en avhjälpande behandling genomförs.

Domskäl

Parterna har inte åberopat någon bevisning.

I målet är ostridigt att B.Å. har genomgått en tandvårdsbehandling utförd av Karolinska Institutet samt att behandlingen måste göras om på grund av fel i behandlingen. Parterna är däremot oense om när B.Å. skall erlägga betalning, före eller efter att den korrigerande behandlingen har utförts. Karolinska Institutet har uppgett att för den aktuella behandlingen gäller en garanti, som endast kan tas i anspråk efter att betalning för den ursprungliga behandlingen erlagts. B.Å. har invänt att det inte finns en sådan överenskommelse mellan parterna. Karolinska Institutet har bevisbördan för att det finns en överenskommelse, men har inte åberopat någon bevisning som kan styrka att det finns en sådan. Tingsrätten har därmed att utgå från att det mellan parterna inte föreligger någon avtalsbestämmelse om när betalning skall ske vid felaktigt utförd tjänst.

Det finns inte heller någon direkt tillämplig lagstiftning på ett avtal av förevarande slag. Avtalet om tandvårdsbehandling har B.Å. som konsument ingått med näringsidkaren Karolinska Institutet. Lagstiftaren har ansett att konsumenter inom en rad områden skall åtnjuta ett särskilt skydd. I konsumenttjänstlagen (1985:716) finns regler avseende tjänsteavtal mellan konsumenter och näringsidkare. Konsumenttjänstlagen är inte direkt tillämplig på det här aktuella tjänsteavtalet, men lagen har ändå ansetts kunna vara vägledande vid bedömningen av parternas rättigheter och skyldigheter vid ett liknande avtal (se Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 3 mars 2006 i mål T 2548-03). Enligt förarbetena till konsumenttjänstlagen blir det i liknande situationer i första hand aktuellt att använda reglerna i lagen som dispositiv rätt, dvs. som utfyllande regler i frågor som inte har reglerats genom avtalet mellan parterna (prop. 1984/85:110 s. 142).

Enligt 41 § konsumenttjänstlagen är konsumenten skyldig att betala vid anfordran sedan näringsidkaren utfört tjänsten, om inget annat avtalats. Enligt 19 § samma lag har dock konsumenten rätt att hålla inne så mycket av betalningen som fordras för att ge honom säkerhet för hans krav på grund av ett fel hos tjänsten. Är felet sådant att konsumenten, om felet inte avhjälpas, har rätt att häva hela avtalet, kan han eller hon hålla inne betalningen i dess helhet (prop. 1984/85:110 s. 225). För att konsumenten skall ha rätt att häva ett avtal på grund av fel i tjänsten krävs att syftet med tjänsten i huvudsak är förfelat, t.ex. att felet är av sådan beskaffenhet att föremålet för tjänsten är praktiskt taget oanvändbart eller resultatet annars är så dåligt eller så avvikande från vad som avtalats att det i stort sett inte har något värde för kunden (prop. 1984/85:110 s. 237).

Mot bakgrund av att parterna är överens om att tandvårdsbehandlingen varit felaktig och att det krävs en korrigerande behandling för att den skall fylla sitt behov och då Karolinska Institutet inte har visat att parterna har avtalat om att betalning vid fel i tjänsten skall ske innan avhjälpande av felet, är det tingsrättens bedömning att B.Å. har rätt att hålla inne med hela betalningen till dess felet avhjälpas. Käromålet skall därför lämnas utan bifall. - - -.

Domslut

Käromålet lämnas utan bifall.

Svea hovrätt

Karolinska Institutet (KI) överklagade i Svea hovrätt och yrkade att hovrätten skulle bifalla käromålet.

B.Å. bestred ändring.

Hovrätten (hovrättsråden Lars Dirke, referent, och Ulla Bergendal samt tf. hovrättsassessorn David Granberg) anförde följande i dom den 7 augusti 2009.

Hovrättens domskäl

Parterna har åberopat i huvudsak samma grunder och i allt väsentligt fört sin talan på samma sätt som vid tingsrätten. KI har härutöver anfört följande. Tingsrätten har felaktigt bedömt målet i enlighet med reglerna i konsumenttjänstlagen när domen i stället borde ha grundats på allmänna avtalsrättsliga regler. Konsumenttjänstlagen är inte tillämplig på behandling av människor. B.Å. har genom att frivilligt vända sig till KI medgett att följa de villkor som gäller vid behandling hos KI. Enligt dessa villkor ska betalning erläggas efter utförd behandling. Uppstår komplikationer täcks de av en garanti. Om hovrätten skulle finna att reglerna i konsumenttjänstlagen kan tillämpas i målet anser KI att tingsrätten tillämpat lagen felaktigt. För att ha rätt till hävning enligt 21 § konsumenttjänstlagen krävs att tjänsten är förfelad samt att näringsidkaren insett eller bort inse detta. KI insåg inte vid behandlingstillfället att syftet med behandlingen var förfelat och KI är således inte, i motsats till vad som anges i tingsrättens dom, överens med B.Å. om att tandvårdsbehandlingen var felaktig.

B.Å. har i hovrätten anfört att nästan allt som KI anför i sitt överklagande är felaktigt och bygger på uppgifter som inte kunnat styrkas, att KI vid tingsrätten godtog hans redogörelse för det aktuella händelseförloppet och att om det har funnits villkor för behandling vid KI så har han i vart fall inte fått ta del av dessa och de kan alltså inte anses gälla mot honom.

KI har i hovrätten åberopat skriftlig bevisning i form av en avbetalningsplan till styrkande av att B.Å. medgett de villkor som gällde för behandlingen samt att behandlingen vid behandlingstillfället var korrekt. KI har som skäl varför denna bevisning åberopas först i hovrätten anfört att det inte fanns anledning att åberopa någon bevisning vid tingsrätten eftersom parterna då var ense om att behandlingen utförts och om storleken på kostnaden för behandlingen.

Hovrätten gör följande bedömning.

Hovrätten finner inte att KI gjort sannolikt att det har haft giltig ursäkt att inte ha åberopat den nämnda bevisningen redan vid tingsrätten. Bevisningen ska därför avvisas.

B.Å. har sökt och genomgått en tandvårdsbehandling vid KI. Parterna är ense om att behandlingen måste göras om. Detta innebär emellertid inte att behandlingen i köprättslig mening har varit felaktig. Konsumenttjänstlagen är inte tillämplig på behandling av människor. Det har inte framkommit något som tyder på att behandlingen har utförts i strid mot vetenskap och beprövad erfarenhet. B.Å. är därför skyldig att betala för den behandling han har genomgått. Han ska även ersätta KI:s rättegångskostnader. Om beloppens storlek råder inte tvist.

Hovrättens domslut

1. Med ändring av tingsrättens domslut förpliktar hovrätten B.Å. att till Karolinska Institutet betala 8 407 kr, jämte ränta - - -.
2. Hovrätten avvisar den av Karolinska Institutet åberopade skriftliga bevisningen.

Högsta domstolen

B.Å. överklagade och yrkade att HD skulle ogilla käromålet.

Karolinska Institutet bestred ändring.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, justitiesekreteraren Ulrika Ahlsén, föreslog i betänkande att HD skulle meddela följande dom.

Domskäl

1. B.Å. genomgick under mars månad 2007 vid Karolinska Institutets institution för odontologi en tandvårdsbehandling som innebar att en bro monterades i underkäken. För arbetet fakturerades B.Å. den 30 mars 2007 med sista

betalningsdag den 28 april 2007. Före förfallodagen överenskom parterna om en avbetalningsplan. I början av april 2007 meddelade B.Å. att bron satt dåligt. En tillfällig lagning gjordes den 4 april 2007 och B.Å. upplystes om att det var fråga om en temporär cementering och att bron måste göras om. Karolinska Institutet beslutade att remittera B.Å. till en specialisttandläkare för att han skulle få en ny bro utan kostnad. För att garantin ska gälla och omgörningsarbetet påbörjas krävdes det enligt Karolinska Institutet att B.Å. först erlade full betalning för den ursprungliga tandvårdsbehandlingen. B.Å. har inte betalat fakturan. Han har invänt att tandvårdsbehandlingen är felaktigt utförd och att han därför inte är skyldig att betala förrän arbetet är riktigt utfört.

2. I målet har Karolinska Institutet yrkat att B.Å. ska förpliktas att betala 8 407 kr för tandvårdsbehandlingen.

3. B.Å. har i HD även gjort gällande att hovrätten gjort sig skyldig till grovt rättegångsfel när den inte, i enlighet med tingsrättens dom, har lagt Karolinska Institutets vitsordande av fel i tandvårdsbehandlingen till grund för sin bedömning.

4. HD prövar först frågan om det förekommit grovt rättegångsfel vid handläggningen i hovrätten. Av handlingarna i målet framgår att tingsrätten avgjorde målet efter förenklad huvudförhandling i samband med förberedelsen. I domen har tingsrätten såsom ostridigt antecknat bl.a. att behandlingen måste göras om på grund av fel i behandlingen.

5. I hovrätten har Karolinska Institutet hävdat att något vitsordande av fel i tandvårdsbehandlingen aldrig har gjorts. Påståendet är som sådant att anse som åberopande av en ny omständighet jämlikt 50 kap. 25 § 3 st. RB, jfr NJA 1975 s. 603.

6. I hovrättens dom står antecknat att Karolinska Institutet inte är överens med B.Å. om att tandvårdsbehandlingen var felaktig. I de egentliga domskälen har hovrätten emellertid inte berört frågan om återtagandet av erkännandet utan endast konstaterat att parterna är ense om att behandlingen måste göras om men att detta inte innebär att behandlingen i köprättslig mening har varit felaktig. Så som hovrättens dom får förstås har hovrätten utan någon uttrycklig prövning enligt 50 kap. 25 § 3 st. RB tillåtit Karolinska Institutet att åberopa den nya omständigheten och vid sin prövning utgått ifrån att något vitsordande av fel i tandläkarbehandlingen aldrig har gjorts. Hovrättens underlåtenhet att motivera varför den nya omständigheten skulle tillåtas är inte förenligt med rättegångsbalkens bestämmelser. Rättegångsfelet i hovrätten är dock inte sådant att det föranleder att domen ska undanröjas.

7. Till stöd för att Karolinska Institutet skulle tillåtas att åberopa den nya omständigheten har framhållits att man aldrig fick del av protokollet från den muntliga förberedelsen och därför inte hade någon möjlighet att rätta till missuppfattningen innan tingsrätten avgjorde målet. Det nu återgivna förhållandet i förening med, dels att Karolinska Institutet inte tidigare i skrift under processen vid tingsrätten vitsordat fel i tandvårdsbehandlingen, dels att Karolinska Institutet anmärkte mot erkännandet så snart tillfälle gavs talar för att Karolinska Institutet bör tillåtas åberopa den nya omständigheten. Mot bakgrund härav ska målet även i HD prövas utifrån att Karolinska Institutet bestrider fel i tandvårdsbehandlingen.

8. Vad gäller målet i sak är emellertid den avgörande frågan i målet när B.Å. ska erlagga betalning, före eller efter det att omgörningsarbetet har utförts. Karolinska Institutet har gjort gällande att den aktuella tandvårdsbehandlingen omfattas av en garanti, som endast kan tas i anspråk efter det att betalning för den ursprungliga tandvårdsbehandlingen har erlagts. B.Å. har invänt att det inte finns någon överenskommelse om förskottsbetalning utan han har rätt att innehålla betalningen till dess tandvårdsbehandlingen är omgjord på ett korrekt sätt.

9. I svensk rätt finns det inte någon direkt tillämplig lagstiftning på avtal rörande behandling av människor.

10. I 16 § i den numera upphävda tandvårdstaxan (1998:1337) som är tillämplig på den tandvårdsbehandling som målet avser regleras i vilka fall vårdgivaren inte får tillgodoräkna sig någon ersättning från

tandvårdsförsäkringen när arbetet behöver göras om. Bestämmelsen anger en garantitid om två år för fasta proteser. Denna bestämmelse liksom tandvårdstaxan i övrigt tar sikte på i vilken mån ersättning ur den allmänna tandvårdsförsäkringen får tas i anspråk. Med undantag för patientavgiften som i viss mån bestäms av tandvårdstaxan reglerar den inte det förmögenhetsrättsliga förhållandet mellan vårdgivaren och patienten.

11. Tandvårdslagen (1985:125) innehåller bestämmelser om bl.a. innebörden av god tandvård men saknar bestämmelser om när betalning av en tandvårdsbehandling ska ske eller eventuella garantier.

12. Avtalet om tandvårdsbehandling har B.Å. som konsument ingått med näringsidkaren Karolinska Institutet. Lagstiftaren har ansett att konsumenter inom en rad områden ska åtnjuta ett särskilt skydd. I konsumenttjänstlagen regleras tjänsteavtal mellan konsumenter och näringsidkare. Reglerna i konsumenttjänstlagen omfattar inte tandvårdsbehandling vilket dock inte hindrar att lagen kan tjäna till vägledning för bedömning av parternas rättigheter och skyldigheter (se prop. 1984/85:110 s. 142). Professorn Bertil Bengtsson har i två departementspromemorior, Ds 2008:55 och Ds 2009:13, utrett möjligheten att utvidga konsumenttjänstlagens regler till att även omfatta tjänster avseende behandling av människor. I det slutliga lagförslag som presenterades undantogs emellertid sjukvård och tandvård efter det att remissopinionen till stor del ställt sig negativ till en utvidgning av konsumenttjänstlagens regler till att även omfatta dessa områden. Ett alternativt lagförslag presenterades emellertid innebärande bl.a. att reglerna om fel till viss del föreslås bli tillämpliga även på sjukvård och tandvård.

13. Enligt 41 § konsumenttjänstlagen är konsumenten skyldig att betala vid anfordran sedan näringsidkaren utfört tjänsten, om inget annat avtalats.

14. I målet är ostridigt att bron lossnade kort tid efter att den hade cementerats, att Karolinska Institutet därefter gjorde en tillfällig lagning och upplyste B.Å. om att bron måste göras om. Karolinska Institutet kan med beaktande härav inte anses ha utfört tandvårdsbehandlingen i konsumenttjänstlagens mening. B.Å. har därför enligt 41 § konsumenttjänstlagen rätt att hålla inne betalningen fram till dess att en korrigerande tandvårdsbehandling gjorts, förutsatt att parterna inte avtalat om annat.

15. Karolinska Institutet har gjort gällande att det mellan parterna föreligger avtal om förskottsbetalning. Enligt Karolinska Institutet har B.Å. genom att vända sig till kliniken och erhålla tandvårdsbehandling därmed också blivit bunden av Karolinska Institutets betalningsvillkor. Av betalningsvillkoren kan utläsas att betalning vid omgörningsarbeten avseende garantiarbeten ska erläggas i förskott. Enligt Karolinska Institutet är de villkor som gäller för behandling vid kliniken de som är brukliga i branschen.

16. Varken avtalslagen eller annan lagstiftning anger vad som fordras för att ett standardvillkor ska anses införlivat med det enskilda avtalet och därmed vara gällande mellan parterna. I stället är det principer som utbildats genom HD:s rättspraxis som anses vägledande. Huvudregeln är att standardvillkor måste bringas till motpartens kännedom före avtalsslutet för att bli led i avtalet. Det avgörande är dock att motparten haft möjlighet att utan svårighet ta del av standardvillkoren före avtalsslutet, det krävs ej att han eller hon faktiskt har gjort det. Strängare krav än annars upprätthålls dock i rättspraxis i fråga om oväntade, överraskande och särskilt tyngande klausuler i standardvillkor. Särskilt i vardagslivet ingås många gånger avtal redan genom en persons faktiska handlande, t.ex. när man stiger på en buss eller ett tåg etc. Även uppställda standardvillkor kan omfattas av sådant konkludent, avtalsgrundande handlande, jfr NJA 1981 s. 323. Större krav torde ställas på klargörande vid uppgörelser som framstår som ekonomiskt betydelsefulla för åtminstone den ena parten än vid vardagslivets masstransaktioner. Det ligger även i linje med rättsutvecklingen att större krav ställs på klargörande av tyngande eller oväntade villkor när näringsidkaren sluter avtal med konsumenter än vid avtal mellan näringsidkare. Som tyngande villkor kan man i första hand karakterisera sådana klausuler i ensidigt upprättade standardvillkor som ställer motparten i ett väsentligt ogynnsammare läge än enligt dispositiv rätt. Med oväntade villkor förstås standardvillkor som genom sin ovanlighet eller av andra skäl framstår som överraskande i den aktuella avtalssituationen. Principen är att oväntade eller överraskande standardvillkor inte binder den andra avtalsparten såvida det

inte framgår att denne klart har accepterat villkoren (se Ulf Bernitz, Standardavtalsrätt, 7 uppl. 2008, s. 58 ff.).

17. Karolinska Institutet har inte påstått att B.Å. informerats om betalningsvillkoren. Inte heller har Karolinska Institutet visat att betalningsvillkoren funnits tillgängliga eller synliga i Karolinska Institutets lokaler (jfr NJA 1978 s. 432 och NJA 1980 s. 46). Den aktuella tandvårdsbehandlingen kan inte anses vara någon masstransaktion liknande förhållandena vid parkering eller vid anspråkstagande av kollektivtrafik. Vidare måste tandvårdsbehandlingen i vart fall för B.Å. anses vara ekonomiskt betydelsefull. B.Å. har således inte genom sitt handlande konkludent eller på annat sätt blivit bunden av Karolinska Institutets villkor om förskottsbetalning.

18. Inte heller B.Å:s undertecknande av avtal om avbetalning kan tas till intäkt för att han härigenom skulle ha godkänt att erlägga full betalning innan omgörningsarbetet påbörjades.

19. B.Å. har således rätt att hålla inne betalningen till dess Karolinska Institutet gjort om tandvårdsbehandlingen och B.Å. erhållit en fungerande bro. Vid denna bedömning saknas skäl att särskilt pröva frågan om tandvårdsbehandlingen varit felaktig.

20. Karolinska Institutets käromål ska därmed ogillas och tingsrättens domslut fastställas.

Domslut

Med ändring av hovrättens dom fastställer HD tingsrättens domslut - - -.

HD (justitieråden Severin Blomstrand, Ann-Christine Lindeblad, Lena Moore, Johnny Herre, referent, och Agneta Bäcklund) meddelade den 23 september 2011 följande dom.

Domskaäl

Inledning

1. B.Å. genomgick under mars månad 2007 vid Karolinska Institutets institution för odontologi en tandvårdsbehandling som innebar att en bro monterades i underkäken. Sista behandlingstillfället var den 28 mars 2007. För arbetena fakturerades B.Å. den 30 mars med sista betalningsdag den 28 april 2007. I början av april 2007 meddelade B.Å. Karolinska Institutet att bron satt dåligt. En tillfällig lagning gjordes den 4 april 2007. B.Å. upplystes därvid om att det var fråga om en temporär cementering och att bron måste göras om. Karolinska Institutet beslutade att remittera B.Å. till en specialisttandläkare för att han skulle få en ny bro utan kostnad. Före fakturans förfallodag ingick parterna ett avtal om avbetalning.

2. Parterna är ense om att behandlingen måste göras om. För att omgörningsarbetet ska påbörjas krävs det emellertid enligt Karolinska Institutet att B.Å. först erlägger full betalning för den ursprungliga tandvårdsbehandlingen. I målet har Karolinska Institutet yrkat att B.Å. ska förpliktas att betala 8 407 kr för tandvårdsbehandlingen. B.Å. har inte erlagt någon betalning. Han har invänt att tandvårdsbehandlingen är felaktigt utförd eftersom bron var felaktigt konstruerad från början och därför inte fyllde någon funktion samt anført att han är villig att betala när behandlingen är riktigt utförd.

3. B.Å. har i HD även gjort gällande att hovrätten gjort sig skyldig till grovt rättegångsfel när den inte, i enlighet med tingsrättens dom, har lagt Karolinska Institutets vitsordande av fel i tandvårdsbehandlingen till grund för sin bedömning.

Tillämpliga regler

4. Avtalet mellan B.Å. och Karolinska Institutet har avsett tandvårdsbehandling. I 16 § i den numera upphävda tandvårdstaxan (1998:1337), som är tillämplig på den tandvårdsbehandling som målet avser, regleras i vilka fall vårdgivaren inte får tillgodoräkna sig någon ersättning från tandvårdsförsäkringen när arbetet behöver göras om. Bestämmelsen anger en garantitid om två år för fasta proteser. Denna bestämmelse liksom tandvårdstaxan i övrigt tar sikte på i

vilken mån ersättning ur den allmänna tandvårdsförsäkringen får tas i anspråk. Med undantag för patientavgiften som i viss mån bestäms av tandvårdstaxan reglerar den inte det förmögenhetsrättsliga förhållandet mellan vårdgivaren och patienten. Tandvårdslagen (1985:125) innehåller bestämmelser om bl.a. innebörden av god tandvård som kan ha betydelse för felbedömningen men saknar regler om när betalning av en tandvårdsbehandling ska ske och om eventuella garantier.

5. Lagstiftaren har ansett att konsumenter inom en rad områden ska åtnjuta ett särskilt skydd när de rättshandlar med näringsidkare. I konsumenttjänstlagen (1985:716) regleras med vissa undantag arbete på lös sak och fast egendom samt förvaring (1 §). Däremot omfattas exempelvis inte tjänster inom hälso- och sjukvårdsområdet, socialtjänster eller utbildningstjänster. I svensk rätt finns det inte heller någon annan direkt tillämplig lagstiftning avseende det obligationsrättsliga förhållandet mellan parterna vid avtal rörande behandling av människor.

6. B.Å. har ingått avtalet om tandvårdsbehandling i egenskap av fysisk person som handlat för ändamål som faller utanför näringsverksamhet. Motparten Karolinska Institutet har handlat för ändamål som hade samband med den egna näringsverksamheten. Partsställningen är således sådan att reglerna i konsumenttjänstlagen skulle ha varit tillämpliga om lagen hade omfattat också tandvårdstjänster. Även om konsumenttjänstlagen inte är tillämplig, kan den i vissa avseenden tjäna till vägledning för bedömning av parternas rättigheter och skyldigheter. Denna funktion kan lagen ha också för tandvårdstjänster, i vart fall när den bygger på vad som kan antas ge uttryck för allmänna obligationsrättsliga principer tillämpliga inom tjänsteområdet. (Se härom prop. 1984/ 85:110 s. 142. Jfr Ds 2008:55 och Ds 2009:13, där möjligheten att utvidga konsumenttjänstlagens regler till att även omfatta tjänster avseende behandling av människor diskuteras.)

Är Karolinska Institutets allmänna villkor tillämpliga?

7. En fråga i målet är om parterna har avtalat särskilt om betalningsskyldigheten. Karolinska Institutet har gjort gällande att B.Å. genom att vända sig till kliniken och erhålla tandvårdsbehandling har blivit bunden av Karolinska Institutets allmänna villkor. Av dessa framgår att patienten ska erlägga betalning under behandlingens gång, att en tvåårsgaranti gäller för tandbroar och att "omgörning under garantitiden sker utan kostnad upp till betalt belopp". Enligt Karolinska Institutet innebär villkoren, som enligt institutet är de brukliga i branschen, en skyldighet för B.Å. att betala för omgörningsarbetena i förskott.

8. Varken avtalslagen eller annan lagstiftning anger vad som fordras för att ett standardvillkor ska anses införlivat med det enskilda avtalet och därmed utgöra en del av parternas avtal. Huvudregeln anses vara att standardvillkor måste bringas till motpartens kännedom före avtalsslutet för att bli en del av avtalet. För villkor som inte varit föremål för individuell förhandling, dvs. villkor som konsumenten inte har beretts möjlighet att påverka, krävs att näringsidkaren vidtagit skäliga åtgärder för att uppmärksamma konsumenten på dem senast i samband med avtalsingåendet. (Se härom bl.a. NJA 1978 s. 432 och NJA 1979 s. 401 och Ulf Bernitz, Standardavtalsrätt, 7 uppl. 2008, s. 58 f. Motsvarande ordning föreslås i Art. II.-9:103 (1) Draft Common Frame of Reference, DCFR.)

9. När standardvillkoren sammanförs med de individuellt förhandlade villkoren i samma text anses detta tillräckligt för att standardvillkoren ska anses utgöra en del av avtalet mellan parterna. Är standardvillkoren emellertid tryckta på baksidan av avtalsdokumentet krävs en tydlig hänvisning till standardvillkoren på framsidan för att villkoren ska anses utgöra del av avtalet. En tydlig hänvisning bland de individuella villkoren krävs också när standardvillkoren återfinns i en särskild bifogad handling. Något krav på att konsumenten faktiskt tagit del av villkoren ställs dock inte upp. Strängare krav än annars ställs upp i fråga om oväntade, överraskande och särskilt tyngande klausuler i standardvillkor (se t.ex. Jan Ramberg och Christina Ramberg, Allmän avtalsrätt, 8 uppl. 2010, s. 141 ff. och Bernitz, a.a. s. 58 ff.).

10. Vissa typer av avtal ingås redan genom konsumentens faktiska handlande. Det kan i dessa fall inte krävas att konsumenten senast vid avtalsingåendet får ett dokument som innehåller standardvillkoren. Däremot krävs också här att näringsidkaren vidtagit skäliga åtgärder för att uppmärksamma konsumenten

på villkoren eller att konsumenten annars haft anledning att vara medveten om villkoren (se t.ex. NJA 1973 s. 674 och NJA 1981 s. 323).

11. Karolinska Institutet har inte påstått att B.Å. informerats om betalningsvillkoren. Inte heller har Karolinska Institutet visat att B.Å. hade anledning att vara medveten om förekomsten av allmänna villkor vid avtal om tandvårdsbehandling eller att betalningsvillkoren funnits tillgängliga i Karolinska Institutets lokaler på ett sådant sätt att B.Å. haft anledning och möjlighet att ta del av dem. B.Å. kan inte heller genom sitt handlande anses konkludent eller på annat sätt ha blivit bunden av Karolinska Institutets betalningsvillkor. Parterna kan därför inte anses ha avtalat särskilt om när betalning skulle ske.

Har betalningsskyldighet uppkommit?

12. När parterna inte särskilt avtalat om när betalning ska ske uppkommer frågan om när en part är skyldig att betala vid ett ömsesidigt förpliktande avtal. Huvudregeln är härvid att prestationerna ska ske samtidigt. Regeln innebär att part har rätt att hålla inne sin egen prestation intill dess motparten fullgör sin (jfr exempelvis 10 och 49 §§ köplagen). Köparen ska alltså exempelvis inte behöva betala utan motprestation och därmed riskera svårigheter med att framtvinga fullgörelse eller med att återfå beloppet om säljaren inte fullgör sin prestation och därefter försätts i konkurs.

13. Samtidig utväxling av prestationerna är emellertid ofta inte möjlig vid avtal om tjänsteprestationer när tjänsten kräver viss tid att utföra. Huvudregeln vid sådana avtal är att rätt till betalning anses föreligga först när tjänsten har utförts. Enligt 41 § konsumenttjänstlagen är konsumenten, om inget annat avtalats, skyldig att betala vid anfordran sedan näringsidkaren utfört tjänsten. Bestämmelsen ger uttryck för den allmänna princip som gäller vid tjänsteprestationer (jfr prop. 1984/ 85:110 s. 99). Även vid en konsuments köp av tandvårdstjänster bör därför huvudregeln vara att betalningsskyldighet uppkommer först sedan tjänsten i sin helhet har utförts av näringsidkaren.

14. Sista behandlingstillfället var den 28 mars 2007. Eftersom behandlingen därmed var slutförd uppkom en skyldighet för B.Å. att betala för den utförda tjänsten. Det är emellertid ostridigt att parterna därefter kommit överens om att behandlingen måste göras om.

15. Som ovan konstaterats är B.Å. inte bunden av Karolinska Institutets allmänna villkor (se p. 11). Av vad som framkommit i målet följer inte heller att Karolinska Institutet när frågan diskuterades mellan parterna villkorade sitt åtagande att göra om hela behandlingen med att den faktura som skickades den 30 mars 2007 först betalades. När det saknas stöd för annat i parternas avtal finns det skäl att på ett åtagande att göra om behandlingen tillämpa de principer för betalningsskyldighet som gäller när tjänsten ännu inte har utförts. Uppdragsgivaren har nämligen vid en sådan överenskommelse samma intresse av att inte behöva betala förrän uppdragstagaren utfört tjänsten som uppdragsgivaren har vid ett ursprungligt avtal om utförande av en tjänst. B.Å. kan därför inte anses skyldig att betala förrän Karolinska Institutet har gjort eller låtit göra om behandlingen.

Slutsatser

16. Vid denna bedömning saknas det skäl att särskilt pröva frågan dels om tandvårdsbehandlingen varit felaktig och om B.Å. därför skulle ha haft rätt att hålla inne betalningen intill dess behandlingen gjordes om, dels frågan om Karolinska Institutet i tingsrätten har vitsordat att fel i tandvårdsbehandlingen förelegat. Det saknas också skäl att pröva betydelsen av det avtal om avbetalning som ingicks mellan parterna efter avtalet om att tjänsten skulle göras om.

17. Karolinska Institutets käromål ska därmed ogillas och tingsrättens domslut fastställas.

Domslut

Med ändring av hovrättens dom fastställer HD tingsrättens domslut - - -.

HD:s dom meddelad: den 23 september 2011.

Mål nr: T 4062-09.

Lagrum: 1 och 41 §§ konsumenttjänstlagen (1985:716).

Rättsfall: NJA 1973 s. 674, NJA 1978 s. 432, NJA 1979 s. 401 och NJA 1981 s. 323.

Sökord: Tjänst; Betalningsskyldighet; Allmänna avtalsvillkor; Tandvård
